

ความอยู่ดีมีสุขของชีวิตมนุษย์ (Well-Being of Human Life)*

สิวลี ศิริไถ

ภาควิชาสังคมศาสตร์และ
การเมือง ราชบัณฑิตยสถาน

โดยธรรมชาติของมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีปัญญาและเหตุผล ด้วยคุณลักษณะดังกล่าวนี้ ทำให้มนุษย์สามารถคิดได้อย่างเป็นระบบ รู้จักไตร่ตรองพิจารณา รู้จักตัดสินใจเลือกและให้คุณค่าแก่สิ่งต่าง ๆ มนุษย์สามารถรู้จุดมุ่งหมายของการกระทำ รู้จักจุดมุ่งหมายของชีวิต และรู้ว่าจะได้มาหรือบรรลุถึงจุดมุ่งหมายดังกล่าวได้อย่างไร ในสมัยกรีกโบราณ ยุครุ่งเรือง อริสโตเติลนักปราชญ์เอกคนสำคัญคนหนึ่งในยุคนั้นได้เสนอแนวความคิดทางปรัชญาเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ล้วนมีจุดมุ่งหมาย เช่น การสู้รบทางสงครามก็เพื่อบรรลุถึงชัยชนะเป็นจุดมุ่งหมาย การปฏิบัติหน้าที่ของแพทย์ก็เพื่อบรรลุถึงภาวะของการมีสุขภาพที่ดีของประชาชน การทำงานของช่างต่อเรือก็เพื่อให้ได้มา

ซึ่งเรือที่สมบูรณ์แบบตามต้องการ จุดมุ่งหมายเฉพาะกรณีเหล่านี้เป็นจุดมุ่งหมายที่ดีตามหน้าที่ของมนุษย์ที่มีบทบาทต่าง ๆ กัน แต่ถ้าจะมองให้กว้างไปกว่านี้และถามว่า ถ้าไม่เจาะจงหน้าที่ตามบทบาทในสังคม แต่ถามว่า จุดมุ่งหมายของการทำหน้าที่ของมนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์คืออะไร (man as man) คำตอบก็คือ การทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยปัญญาและเหตุผลเป็นเครื่องนำทาง ซึ่งจะทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข (living-well) และเป็นความสุขที่มั่นคงไม่หวั่นไหวแปรเปลี่ยนไปตามกระแสโลกภายนอก^๑

ความคิดของอริสโตเติลดูเป็นอุดมคติที่สูงส่งเกินความเป็นจริงไปหรือไม่ อริสโตเติลเองก็ดูเหมือนจะตระหนักถึงประเด็นนี้ และได้อธิบายรายละเอียดไว้ในผลงานสำคัญชื่อ

Nicomachean Ethics เริ่มจากธรรมชาติของมนุษย์ว่า นอกจากปัญญาและเหตุผลแล้ว มนุษย์ยังเป็นสัตว์สังคมและสัตว์การเมือง (social and political animal)^๒ ดังนั้น การดำรงชีวิตของมนุษย์เพื่อให้มีความสุขจึงไม่ได้หมายความว่ามนุษย์จะต้องแยกตัวโดดเดี่ยวจากสังคม และก็ไม่ได้อธิบายความว่ามนุษย์จะต้องวางทุกสิ่งจากการดำรงชีวิต มนุษย์จะต้องรู้ว่าการดำรงชีวิตของมนุษย์จะต้องประกอบด้วยสิ่งที่ดี (the good things) ๓ ประการ^๓ ได้แก่ สิ่งภายนอก หรือสิ่งแวดล้อมที่ดี (external goods) ซึ่งหมายถึง สภาพชีวิตทางสังคม ครอบครัว ทรัพย์สินสมบัติ เกียรติยศชื่อเสียง อำนาจทางการเมือง การมีเพื่อนที่ดี สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบประการหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์มีความสุข สิ่งที่ดีประการที่ ๒ ได้แก่

* เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการและการจัดเวทีสาธารณะ เรื่องมหกรรมสู่กรุงเทพฯ เมืองน่าอยู่ วันที่ ๒๓-๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๕ ณ ห้องแกรนด์ฮอลล์ ชั้น ๒ ศูนย์นิทรรศการและการประชุมไบเทค กรุงเทพฯ

^๑ Aristotle, *Nicomachean Ethics*, trans: Oswald Martin (Indianapolis : The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1962), pp. 3-6.

^๒ Ibid, p. 15.

^๓ Ibid, p. 19.

วิญญาณที่ดี (goods of the soul) ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ดีที่ประเสริฐสุดและสำคัญที่สุด เพราะวิญญาณเป็นสมรรถนะสำคัญในการคิดของมนุษย์ ประกอบด้วย ๒ ส่วน ส่วนแรกเรียกว่า ส่วนที่เป็นอารมณ์ความปรารถนา (irrational part) เป็นคุณลักษณะที่มนุษย์และสัตว์มีเหมือนกัน อีกส่วนหนึ่งของวิญญาณคือ ส่วนปัญญาและเหตุผล (rational part) เป็นส่วนที่ควบคุมอารมณ์ความรู้สึก ความปรารถนาของมนุษย์ ทำให้มนุษย์สามารถควบคุมตนเอง รู้จักเลือกและพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุผล ปฏิบัติด้วยเหตุผล ทำให้เกิดคุณลักษณะที่เรียกว่าคุณธรรม (virtue) สำหรับอริสโตเติลแล้ว คุณธรรมไม่ได้หมายถึง หลักความประพฤติ แต่หมายถึง “คุณลักษณะ” (characteristics) ที่ทำให้คนเป็นคนดี เป็นสาเหตุ (cause) ที่ทำให้มนุษย์ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างดีและถูกต้อง^๔ สิ่งที่ดีประการที่ ๓ ได้แก่ ร่างกายที่ดี (goods of the body) การมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง

ในเรื่องของคุณธรรม อริสโตเติลอธิบายเรื่องนี้ว่า คุณธรรมหรือสิ่งประเสริฐสุดนี้หมายถึง คุณลักษณะของมนุษย์ที่สามารถพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับตัวเรา การรู้จักเลือกสิ่งต่าง ๆ และเป็นวิถี

(mean) ที่อธิบายได้ด้วยเหตุผล ระหว่างสิ่งที่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป เช่น ความกล้าหาญเป็นคุณธรรมหรือคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของมนุษย์ หมายถึง วิถีที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความกล้าอย่างบ้าบิ่นกับความขลาดกลัวจนเกินไป การรู้จักความพอดีจึงเป็นคุณธรรมประการหนึ่ง นอกจากนี้ อริสโตเติลยังแบ่งคุณธรรมออกเป็น ๒ ชนิด^๕ ชนิดแรก ได้แก่ คุณธรรมทางปัญญา (intellectual virtue) ความเป็นคนเก่งสามารถเกิดขึ้นได้ด้วยการสอน การสั่งสมประสบการณ์และการใช้เวลา ชนิดที่ ๒ ได้แก่ คุณธรรมทางศีลธรรม (moral virtue) เป็นเรื่องของการปฏิบัติจนเป็นความเคยชิน เป็นนิสัย คุณธรรมทางศีลธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติของมนุษย์ แต่เกิดจากการฝึกฝนการพัฒนาตนให้เกิดความเคยชินเป็นนิสัย เป็นคุณลักษณะของบุคคลที่ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด เวลาใด ก็จะแสดงออกถึงความเป็นผู้ใช้ปัญญาและเหตุผล ดังนั้น ความสุขที่แท้จริงของชีวิตมนุษย์ก็คือ กิจกรรมของวิญญาณที่สอดคล้องกับปัญญาและเหตุผล เป็นความสุขที่เป็นความดีในตัวเอง (self-sufficient) ไม่เปลี่ยนแปลง ช่วยทำให้มนุษย์เผชิญปัญหาทุกเรื่องได้ในชีวิต ดำรงอยู่ใน

สภาพของความอยู่ดีมีสุข (well-being)^๖

สังคมปัจจุบันห่างไกลจากสังคมกรีกในยุคของอริสโตเติลกว่า ๒,๐๐๐ ปี ความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะความรู้ทางวิทยาศาสตร์และวิทยาการสมัยใหม่ ทำให้สภาพการดำรงชีวิตของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตจนแทบจะกล่าวได้ว่าเปรียบเทียบกันไม่ได้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสภาพสังคมจะเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีวิตเปลี่ยน แต่ธรรมชาติของมนุษย์และจุดมุ่งหมายของชีวิตก็ยังคงเดิม มนุษย์ยังคงเรียกตัวเองว่าเป็นสัตว์ประเสริฐ มีปัญญาและเหตุผล มีคุณค่าศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ มีสิทธิเสรีภาพ ความเป็นอิสระของบุคคล ขณะเดียวกันมนุษย์ทุกคนยังคงต้องการความสุขในชีวิต ซึ่งรวมไปถึงความปลอดภัยในชีวิต ปัญหาอยู่ที่ว่า ความสุขที่มนุษย์ต้องการอาจมีความหลากหลายแตกต่างกัน วิธีการที่จะได้มาซึ่งความสุขก็ย่อมแตกต่างกัน ทำอย่างไรความสุขจึงจะเกิดขึ้นกับชีวิตได้ตลอดไป ถ้าจะประยุกต์แนวความคิดทางปรัชญาของอริสโตเติลมาประกอบกับความรู้ในปัจจุบันก็สามารถพิจารณาได้ดังนี้

การเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ปัจจุบันตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๕๐ องค์การอนามัยโลก (WHO) อธิบายธรรมชาติ

^๔ Ibid, p. 41.

^๕ Ibid, p. 33.

^๖ Ibid, p. 25.

ของมนุษย์ในลักษณะขององค์รวม (holistic man) ประกอบด้วยร่างกาย จิตใจ จิตสังคม และจิตวิญญาณ^๑ ดังนั้น สภาพความสมบูรณ์ของชีวิตมนุษย์ก็จะต้องครบองค์ประกอบทุกด้านของมนุษย์

ในด้านของร่างกายหมายถึง การมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง มีอาหารที่ถูกสุขลักษณะ ได้รับบริการสุขภาพในยามเจ็บไข้ได้ป่วย ด้านจิตใจ มีสุขภาพจิตที่ดี รู้จักแก้ปัญหา รู้จักผ่อนคลายความทุกข์ ขณะเดียวกันด้านจิตสังคมประกอบไปด้วยสภาวะแวดล้อมที่ดี มีสัมพันธภาพที่ดีกับบุคคลอื่นทั้งในครอบครัวและในสังคม มีความเชื่อทางวัฒนธรรม มีทัศนคติที่ดีต่อสังคม มีอาชีพที่สามารถเลี้ยงดูตัวเองและครอบครัวได้ ที่สำคัญที่สุดคือด้านจิตวิญญาณ (spirituality) ซึ่งหมายถึงคุณลักษณะที่สำคัญและละเอียดอ่อนของมนุษย์ เป็นการยากที่จะอธิบายความหมายของจิตวิญญาณได้อย่างเด็ดขาดตายตัว เพราะมนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกัน ความหมายที่กว้างที่สุดของจิตวิญญาณก็คือ เป็นความรู้สึกละเอียดอ่อนของมนุษย์ที่ผูกพันรัก ชื่นชม ยกย่อง บูชา ในบางสิ่งที่ทำให้บุคคลนั้นเกิดความรู้สึกชีวิตชีวา

เกิดพลังใจ เกิดความหวัง เกิดความสงบสุขภายในจิตใจ จิตวิญญาณจึงเป็นตัวตนภายในที่ลึกซึ้งของมนุษย์แต่ละคน โดยภาพรวมศาสนาวัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของจิตวิญญาณมนุษย์ แต่ก็ไม่อาจสรุปได้ตายตัวว่าจิตวิญญาณคือศาสนา เพราะถ้าพิจารณาในระดับปัจเจกชนคนอาจมีสิ่งอื่นเป็นจิตวิญญาณ อาจเป็นสิ่งของ ตัวบุคคล หลักความเชื่อที่บุคคลผู้นั้นยึดถือ^๒ ดังนั้น ความอยู่ดีมีสุขของชีวิตมนุษย์จึงต้องคำนึงถึงด้านจิตวิญญาณควบคู่ไปกับความสุขภาพนอกประการอื่น ๆ

ความอยู่ดีมีสุขของชีวิตมนุษย์จะเกิดขึ้นได้อย่างไร คำตอบอยู่ที่ว่าด้านหนึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐบาลผู้ทำหน้าที่บริหาร ดูแลประเทศจะต้องดำเนินการให้เกิดสภาพความอยู่ดีมีสุขให้เกิดแก่ประชาชนแต่ละคนในสังคม การได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงเพื่อนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิตตนเองและครอบครัว การได้รับการดูแลสุขภาพอนามัย การป้องกันโรค การรักษา รวมถึงการส่งเสริมสุขภาพอย่างทั่วถึง การมีบริการทางด้านสาธารณสุขไปภาค การได้รับความคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การมีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และกระทำกิจกรรมร่วมกัน

ในสังคมเพื่อความสมานฉันท์ การได้รับความเป็นธรรมอย่างทั่วถึง รวมถึงการปลูกฝังส่งเสริมเรื่องของศีลธรรม คุณธรรม อริสโตเติลกล่าวถึงการมีอยู่ของรัฐว่า รัฐเกิดขึ้นและดำรงอยู่เพื่อให้ประชาชนได้บรรลุถึงสภาพของการดำรงชีวิตที่ดี เพื่อให้ประชาชนได้บรรลุถึงภาวะทางปัญญาและศีลธรรม ครอบครัว ชุมชนเป็นพื้นฐานของสังคม รัฐมีหน้าที่ส่งเสริมให้ประชาชนได้มีชีวิตที่มีความสุขและเป็นชีวิตที่ดีงาม (a happy and honourable life)^๓

อีกด้านหนึ่งของการกระทำให้บุคคลบรรลุถึงสภาพความอยู่ดีมีสุขของชีวิต เป็นความรับผิดชอบของตัวบุคคลเองที่จะต้องรู้ว่าตนต้องการอะไรในชีวิต ขวนขวายหาความรู้เพื่อรับผิดชอบเลี้ยงดูชีวิตตนเองและครอบครัว ปฏิบัติหน้าที่เป็นพลเมืองของสังคมที่เข้าใจพื้นฐานสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ เคารพในกฎกติกาของสังคม มีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ดูแลรักษาสุขภาพตนเอง มีความเชื่อในความดีความงาม มีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ กล้าเผชิญปัญหาและคิดเป็นอย่างมีวิจารณญาณ (critical thinking) สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้บุคคลบรรลุถึงสภาพความอยู่ดีมีสุขของชีวิตเท่านั้น แต่ยังทำให้บุคคล

^๑ Sullivan Kate, Dunne Kathleen, "Family experiences of palliative care in the acute hospital setting" *International Journal of Palliative Nursing* vol. 6 No. 4 (April 2000) : 170.

^๒ Galek Kathleen, Flannelly Kevin J., Vane Adam, Galek Rose M. "Assessing a Patient's Spiritual needs A Comprehensive Instrument" *Holistic Nursing Practice. The Science of Health and Healing* Vol 19. No. 2 (March/April 2005) : 62-63.

^๓ Stumpf Samuel E. *Elements of Philosophy : An Introduction*. 2nd ed. (New York : Mcgraw-Hill, 1987), p. 175.

เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพของสังคม
ด้วยในเวลาเดียวกัน

ในโลกของความเป็นจริงถึงแม้
จะไม่มีสังคมใดที่สมบูรณ์เป็นสังคม
ในอุดมคติและปัญหาย่อมเกิดขึ้น
ได้เสมอ แต่ถ้าทั้งฝ่ายบ้านเมืองคือ

รัฐบาลและฝ่ายประชาชนแต่ละคน
คำนึงสภาพความอยู่ดีมีสุขทั้งของ
บุคคล ครอบครัว และสังคมโดยรวม
ร่วมมือกันปฏิบัติ ส่งเสริมให้เกิดขึ้น
ได้อย่างต่อเนื่อง สภาพของความอยู่
ดีมีสุขของชีวิตมนุษย์ก็ไม่ใช่อุดมคติ

ที่เป็นนามธรรม แต่สามารถเกิดขึ้น
ได้อย่างเห็นจริงในสังคมปัจจุบันและ
เป็นความรับผิดชอบร่วมกันของทุก
คนทุกฝ่ายที่จะช่วยทำให้เกิดขึ้น

การใช้คำนำหน้า “นาย” “นาง” และ “นางสาว” อนุโลมใช้ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วย
งานสารบรรณ พ.ศ. ๒๕๒๖ พร้อมภาคผนวกฉบับแก้ไข พ.ศ. ๒๕๓๕ และคำอธิบาย ซึ่งกำหนดวิธี
ใช้ดังนี้

“๓. การพิมพ์ชื่อเต็มของเจ้าของลายมือชื่อ ให้ใช้คำนำนามว่า นาย นาง นางสาว หน้าชื่อเต็มใต้
ลายมือชื่อ เว้นแต่กรณีดังต่อไปนี้

๓.๑ ในกรณีที่เจ้าของลายมือชื่อเป็นสตรีที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ให้ใช้คำ
นำนามตามกฎหมายว่าด้วยการให้ใช้คำนำนามสตรี เช่น สตรีทั่วไปซึ่งมีสามีที่ได้รับพระราชทานเครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์ ตั้งแต่ชั้นทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษขึ้นไป หรือที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
ชั้นทุติยจุลจอมเกล้า ตติยจุลจอมเกล้า และจตุตถจุลจอมเกล้า ให้ใช้คำนำนามว่าท่านผู้หญิง หรือคุณหญิง
แล้วแต่กรณี หน้าชื่อเต็มใต้ลายมือชื่อ”

อนึ่ง คำ “คุณ” ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายเมื่อใช้เป็น
คำนำนามอันเป็นคำที่ใช้เรียกนำหน้าบุคคลเพื่อแสดงความยกย่อง เช่น คุณพ่อ คุณแม่ คุณสมร หรือเป็น
คำนำหน้าชื่อสตรีที่ยังไม่ได้สมรสและได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตั้งแต่ชั้นจตุตถจุลจอม-
เกล้า ถึงชั้นทุติยจุลจอมเกล้า หรือเป็นคำนำหน้าชื่อสตรีที่ยังไม่ได้สมรสและได้รับพระราชทานเครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายในชั้นทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษขึ้นไป

ดังนั้น เมื่อมีเจตหมายหรือหนังสือราชการถึงบุคคลธรรมดาที่ไม่มียศหรือตำแหน่งทางวิชาการ
อย่างเป็นทางการ ควรใช้คำนำนาม “นาย นาง นางสาว” ยกเว้นสตรีโสดที่ได้รับพระราชทานเครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์ ดังที่กล่าวไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ใช้ “คุณ” แต่ถ้าใช้อย่าง
ไม่เป็นทางการ อนุโลมให้ใช้ “คุณ” นำหน้านามได้ทั้งหญิงและชายเพื่อแสดงความยกย่องหรือแสดง
ความสุภาพได้